

Ontwikkelingen in de beroepssegregatie tussen mannen en vrouwen, 1971-1985

Berichten over de eerste vrouwelijke kraandrijver, de eerste vrouwelijke piloot, de opheffing van het verbod op nachtarbeid door vrouwen en dergelijke wekken de indruk dat het binnen niet al te lange tijd gedaan zal zijn met de scherpe scheiding tussen mannenberoepen en vrouwenberoepen. De cijfers wijzen echter anders uit. Van grote veranderingen in de beroepssegregatie is geen sprake. En voor zover er veranderingen zijn, neemt eerder het aandeel van mannen in traditionele vrouwenberoepen toe dan andersom.

DRS. A. VAN MOURIK* – DR. J.J. SIEGERS**

Vijf jaar geleden werd in dit tijdschrift verslag gedaan van een analyse van de ontwikkelingen in de beroepssegregatie tussen mannen en vrouwen in de jaren zeventig¹. Vastgesteld werd dat in Nederland sprake was van een grote ongelijkheid in de verdeling van respectievelijk de mannelijke en de vrouwelijke beroepsbevolking over beroepen. In de periode 1971-1979 was daarin geen verbetering opgetreden. Van de enorme groei die de vrouwelijke beroepsbevolking onderging, ging slechts 16% naar beroepen waarin mannen oververtegenwoordigd waren; het percentage van de groei van de mannelijke beroepsbevolking dat ging naar beroepen waarin vrouwen waren oververtegenwoordigd, bedroeg daarentegen 91. De krachtsinspanning die nodig is om de scheiding tussen mannen- en vrouwenberoepen te elimineren, nam daardoor verder toe.

Inmiddels zijn de cijfers beschikbaar van de Arbeidskrachtentelling 1985. Deze stellen ons in staat na te gaan in hoeverre de ontwikkelingen in de beroepssegregatie uit de periode 1971-1979 zich in de periode 1979-1985 hebben voortgezet. De in dit artikel gehanteerde data zijn behalve aan de genoemde arbeidskrachtentelling ontleend aan de volkstelling uit 1971 en de arbeidskrachtentelling uit 1979. Ze betreffen de indeling van de beroepsbevolking volgens de door het CBS gehanteerde driecijferige codering².

De gangbare veronderstelling is dat de beroepssegregatie tussen mannen en vrouwen kleiner wordt. Berichten over de eerste vrouwelijke kraandrijver, de eerste vrouwelijke piloot, de opheffing van het verbod op nachtarbeid door vrouwen, de (voorgestelde) opheffing van het verbod op stuwadoorsarbeid door vrouwen, wervingsacties in specifieke sectoren (politie, PTT en dergelijke), congressen over positieve actie, publiciteit over positieve discriminatie en dergelijke wekken de indruk dat sprake is van grote veranderingen. Of deze indruk juist is wordt in dit artikel getoetst. Aansluitend wordt aandacht besteed aan het te voeren beleid.

Vrouwenberoepen en mannenberoepen

Omdat vaststaande inhoudelijke criteria ontbreken, lijken de uitdrukkingen 'mannenberoepen' en 'vrouwenberoepen' slechts op tautologische wijze te kunnen worden afgebakend. Een beroep wordt aangemerkt als mannenberoep wanneer daarin hoofdzakelijk mannen werkzaam zijn en als vrouwenberoep wanneer daarin hoofdzakelijk vrouwen werkzaam zijn³. Onder 'hoofdzakelijk' wordt in dit artikel verstaan een percentage van zestig of hoger.

Gegeven het feit dat in 1971, 1979 en 1985 respectievelijk 26, 30 en 35% van de beroepsbevolking vrouw was, zou bij een gelijke verdeling van mannen en vrouwen over de onderscheiden beroepen 100% van alle vrouwelijke leden van de beroepsbevolking zich moeten bevinden in beroepen waarvan respectievelijk 26, 30 en 35% van degenen die daarin werken vrouw is. De cijfers uit tabel 1 laten zien hoe de beroepssegregatie tussen mannen en vrouwen tot een geheel ander resultaat leidt. In de drie beschouwde jaren werkten respectievelijk 59, 57 en 57% van de vrouwen in beroepen waarin 60% of meer van de werkenden vrouw is. In beroepen waarin meer dan 60% van

* Vakgroep Algemene economie van de Rijksuniversiteit Limburg.

** Economisch Instituut/Centrum voor Interdisciplinair Onderzoek van Arbeidsmarkt- en Verdelingsvraagstukken (CIAV) van de Rijksuniversiteit Utrecht en Nederlands Interuniversitair Demografisch Instituut (NIDI) te Den Haag.

De schrijvers danken dr. J.J. Schippers voor zijn commentaar op een eerdere versie van dit artikel.

1. A. van Mourik, Th.J. de Poel en J.J. Siegers, Ontwikkelingen in de beroepssegregatie tussen mannen en vrouwen in de jaren zeventig, *ESB*, 6 juli 1983.

2. Door het CBS verstrekte, ongepubliceerde gegevens. Zie voor nadere informatie Van Mourik c.s., op. cit., blz. 597.

3. Vgl. J.J. Siegers, Enkele kenmerken van vrouwen in mannenberoepen, *Intermediair*, 13 februari 1981, blz. 55.

de werkenden man is, werkten respectievelijk 20, 19 en 19% van de vrouwen.

De cijfers uit tabel 1 laten niet alleen zien dat de verdeling van mannen en vrouwen over beroepen ongelijk is, maar ook dat sprake is van een sterke concentratie van vrouwen in slechts enkele beroepen. In 1971, 1979 en 1985 was respectievelijk 29, 26 en 20% van de vrouwelijke beroepsbevolking werkzaam in beroepen waarin in het betreffende jaar 90% of meer van de werkenden vrouw was. Het betrof respectievelijk 14, 12 en 9 beroepen. In tabel 2 is aangegeven om welke beroepen het in 1985 ging.

Het blijken vooral beroepen te zijn waarvan de activiteiten in het verlengde liggen van huishoudelijk-verzorgend werk. Zoals uit tabel 2 kan worden afgelezen, bevindt zich ruim 19% van de vrouwen in beroepen waarin 95% of meer van de werkenden vrouw is. In 1979 bedroeg dit percent-

age nog ruim 22. Nog beter dan tabel 2 geeft tabel 3 de enorme concentratie van de vrouwelijke beroepsbevolking weer. Van hen bevindt 18% zich in slechts twee beroepen, een kwart in drie, een derde in vier en ruim de helft in acht beroepen. Ook in 1979 gold dat ruim de helft van de vrouwelijke beroepsbevolking zich bevond in acht beroepen, maar binnen deze acht was sprake van een sterkere concentratie. Zo was in 1979 20% van de vrouwelijke beroepsbevolking werkzaam in slechts twee beroepen, 29% in drie en 36% in vier beroepen.

Bij de mannen is de concentratie veel minder sterk. Een nadere analyse leert dat in 1985 een vijfde van hen is geconcentreerd in zeven, een kwart in negen, een derde in veertien en de helft in dertig beroepen. Ook dit wijkt nauwelijks af van hetgeen in 1979 het geval was.

Tabel 1. De verdeling van de vrouwelijke beroepsbevolking naar het percentage van het aantal werkenden in de betreffende beroepen dat vrouw is

Percentage vrouwen in het beroep	1971		1979		1985	
	Aantal beroepen	Aantal vrouwen ^a	Aantal beroepen	Aantal vrouwen ^a	Aantal beroepen	Aantal vrouwen ^a
0 - 10	182	3,8	166	3,4	166	3,6
10 - 20	28	3,4	45	4,0	29	2,4
20 - 40	31	13,9	26	11,1	34	13,3
40 - 60	19	19,6	23	24,7	27	24,3
60 - 80	5	16,9	8	18,0	12	20,5
80 - 90	6	13,9	5	13,0	8	15,6
90 - 100	14	28,6	12	25,9	9	20,4
Totaal ^b	285	100	285	100	285	100

a. Aantal vrouwen in de betreffende beroepen in procenten van de totale vrouwelijke beroepsbevolking.

b. Verschillen door afronding.

Tabel 2. Beroepen waarvan 90% of meer van de werkenden vrouw is, 1985

Beroep	% werkenden dat vrouw is	Aantal vrouwen in het beroep werkzaam (x 1.000)	Idem in % van totale vrouwelijke beroepsbevolking	Idem, gecumuleerd ^a
Kraamverzorgsters	100	6,4	0,4	0,4
Mondhygiënisten	100	0,4	0,0	0,4
Dokters-, tandarts- en dierenartsassistentes	98,8	16,7	1,0	1,4
Kleuteronderwijzeressen	98,7	23,2	1,4	2,8
Verzorgend personeel n.e.g.	97,6	132,2	7,8	10,6
Confectieaaiers, -stiksters e.d.	96,2	12,7	0,8	11,4
Apothekersassistenten	96,1	10,0	0,6	12,0
Secretaressen, typisten, telexisten	95,8	125,3	7,4	19,4
Ponstypisten, keytape-typisten e.d.	91,3	16,7	1,0	20,4

a. Verschillen door afronding.

Tabel 3. Beroepen met de grootste aantallen vrouwen, 1985.

Beroep	Aantal vrouwen in het beroep werkzaam (x 1.000)	Idem, in % van totale vrouwelijke beroepsbevolking	Idem, gecumuleerd ^a
Winkelbedienden e.a. verkopers (exclusief vertegenwoordigers)	163,3	9,9	9,9
Correspondenten e.a. administratiepersoneel n.e.g.	133,7	7,9	17,8
Verzorgend personeel n.e.g.	132,2	7,8	25,6
Secretaressen, typisten, telexisten	125,3	7,4	33,0
Werksters, glazenwassers e.d.	99,5	5,9	38,9
Boekhouders, kassiers, lokettisten	94,3	5,6	44,5
Overige verplegenden	67,8	4,0	48,6
Gediplomeerd verpleegkundigen	64,7	3,8	52,4
Leerkrachten e.d. aan scholen	51,5	3,1	55,4
Kelners, buffetbedienden e.d.	47,5	2,8	58,3
Huishoudelijk personeel e.d.	41,8	2,5	60,7

a. Verschillen door afronding.

Ontwikkelingen in de beroepssegregatie

De ontwikkelingen in de beroepssegregatie tussen mannen en vrouwen in de periode 1971-1985 kunnen worden onderzocht met behulp van een componentenanalyse⁴. Daartoe worden eerst aan de hand van twee segregatie-indices de veranderingen in de beroepssegregatie getraceerd. Deze veranderingen worden vervolgens ontleed in drie hoofdcomponenten:

- veranderingen ten gevolge van wijzigingen in het aandeel van vrouwen in de beroepsbevolking;
- veranderingen ten gevolge van wijzigingen in de verdeling van de totale beroepsbevolking over beroepen;
- veranderingen ten gevolge van wijzigingen in de aantalsverhouding tussen mannen en vrouwen binnen beroepen.

Voor de meting van beroepssegregatie is in het verleden een tweetal handzame, gemakkelijk interpreteerbare kengetallen ontwikkeld, te weten⁵:

s = de som van het percentage van de mannelijke beroepsbevolking en het percentage van de vrouwelijke beroepsbevolking dat van beroep dient te veranderen ten einde alle beroepssegregatie te doen verdwijnen;

S = het percentage van de totale beroepsbevolking dat van beroep dient te veranderen ten einde alle beroepssegregatie te doen verdwijnen onder de restrictie dat de verdeling van de totale beroepsbevolking over de onderscheiden beroepen ongewijzigd blijft.

Vanuit het oogpunt van beleidsrelevantie geniet de index S de voorkeur, omdat de daarin verwerkte restrictie in de praktijk moet worden beschouwd als een ijzeren randvoorwaarde. Een vermindering van de beroepssegregatie waarbij bij voorbeeld het aantal secretaresses halveert, en het aantal metselaars verdubbelt, lijkt immers weinig reëel. Desondanks wordt in dit artikel toch aandacht besteed aan de index s , omdat zal blijken dat de analyse van de ontwikkelingen daarin het inzicht in de ontwikkelingen in de index S kan vergroten.

In tabel 4 zijn de waarden van deze segregatie-indices voor de drie onderzochte jaren weergegeven. De waarde van s is van 1971 op 1985 met 7,03 gedaald van 70,32 naar 63,29. De gemiddelde daling per jaar is in de (wat kortere) periode 1979-1985 groter dan in de periode 1971-1985. De waarde van S is van 1971 op 1985 gestegen met 1,79 van 26,87 naar 28,66. De gemiddelde stijging per jaar is in de beide beschouwde deelperioden gelijk. Geconcludeerd kan worden dat het percentage van de beroepsbevolking dat van beroep moet veranderen ten einde alle segregatie te doen verdwijnen is toegenomen, wanneer als restrictie wordt gesteld dat de verdeling van de totale beroepsbevolking over de beroepen ongewijzigd dient te blijven.

Aangetoond⁶ kan worden dat de ontwikkelingen in de beleidsrelevante index S het gevolg zijn van:

- ontwikkelingen in de segregatie-index s ;
- ontwikkelingen in het aandeel van vrouwen in de beroepsbevolking.

Blijkens tabel 5 overtreft in elk van beide deelperioden

Tabel 4. Segregatie-indices met betrekking tot de beroepssegregatie tussen mannen en vrouwen

Segregatie-indices	1971	1979	1985
s	70,32	66,95	63,29
S	26,87	27,89	28,66

Tabel 5. Componentenanalyse van de ontwikkelingen in S

Periode	Feitelijke verandering	Verandering door wijzigingen	Verandering door wijziging participatie vrouwen	Interactie-effecten
1971-1979	+1,02	-1,29	+2,42	-0,11
1979-1985	+0,77	-1,53	+2,43	-0,13
1971-1985	+1,79	-2,69	+4,98	-0,50

het positieve effect van de stijging van het aandeel van vrouwen in de beroepsbevolking het effect van de daling van de segregatie-index s . Gemiddeld per jaar zijn beide effecten groter in de periode 1979-1985 dan in de periode 1971-1979.

Blijkens het voorgaande is de segregatie-index s in de periode 1979-1985 gedaald. Ook deze ontwikkeling kan worden toegeschreven aan een tweetal factoren:

- een gewijzigde verdeling van de totale beroepsbevolking over de beroepen;
- gewijzigde aantalsverhoudingen tussen mannen en vrouwen binnen beroepen⁷.

Tabel 6 laat zien dat elk van beide factoren heeft geleid tot een daling van de segregatie-index s . Daarbij geldt steeds dat het effect van de gewijzigde beroepsstructuur groter is dan het effect van de gewijzigde aantalsverhoudingen van mannen en vrouwen binnen beroepen. Dit verschil in effect is in de beschouwde periode toegenomen.

De effecten van de gewijzigde beroepsstructuur en de gewijzigde aantalsverhoudingen tussen mannen en vrou-

Tabel 6. Componentenanalyse van de ontwikkelingen in s

Periode	Feitelijke verandering	Verandering door wijziging verdeling beroepsbevolking over beroepen	Verandering door wijziging verhouding mannen/vrouwen binnen beroepen	Interactie-effecten
1971-1979	-3,37	-2,03	-1,76	+0,42
1979-1985	-3,66	-2,08	-1,25	-0,33
1971-1985	-7,03	-4,26	-3,04	+0,27

4. Zie voor een nadere beschouwing omtrent componentenanalyse J.J. Siegers, *Arbeidsaanbod en kindertal. Een micro-economische analyse*, Dissertatie, Rijksuniversiteit Groningen, 1985, blz. 228-231 en 358.

5. Waarden van s en S worden als volgt berekend:

$$s = \sum_{i=1}^n |m_i - v_i| \text{ met}$$

m_i = aantal mannen in beroep i in procenten van de totale mannelijke beroepsbevolking,

v_i = aantal vrouwen in beroep i in procenten van de totale vrouwelijke beroepsbevolking en

n = totale aantal beroepen;

$S = 2f_v(1-f_v)s$ met f_v = de fractie van het aantal vrouwen in de totale beroepsbevolking.

Zie J.J. Siegers, *Beroepssegregatie tussen mannen en vrouwen in Nederland*, ESB, 28 februari 1979. Vergelijk ook J.G.M. Lammermans en F. Huygen, *Ongelijke deelname aan beroepsarbeid en beroepssegregatie tussen mannen en vrouwen in de periode van 1977 tot 1985*, *Sociale Wetenschappen*, 1987.

6. Siegers, op.cit., 1979, blz. 210.

7. F.D. Blau en W.E. Hendricks, *Occupational segregation by sex: trends and prospects*, *Journal of Human Resources*, 1979, blz. 201 e.v.

Tabel 7. De verdeling van de beroepsbevolking over beroepen naar de in 1971 geldende percentages van het aantal werkenden dat in de betreffende beroepen vrouw is, in 1971, 1979 en 1985

	0-10	10-20	20-40	40-60	60-80	80-90	90-100	Totaal ^a
1971								
Vrouwen	3,8	3,4	13,9	19,6	16,9	13,9	28,6	100
Mannen	70,0	6,5	11,4	8,2	2,8	0,9	0,3	100
Totaal	52,9	5,7	12,0	11,1	6,5	4,2	7,6	100
Vrouwen in procenten van het totaal per kolom	1,8	15,3	29,7	45,3	67,4	84,7	96,9	25,7
1979								
Vrouwen	4,8	4,1	14,7	20,2	15,5	14,5	26,2	100
Mannen	67,1	7,3	12,8	8,1	2,7	1,4	0,6	100
Totaal	48,6	6,4	13,8	11,7	6,5	5,3	8,2	100
Vrouwen in procenten van het totaal per kolom	2,9	19,0	32,5	51,1	70,5	81,2	95,1	29,6
1985								
Vrouwen	5,8	4,9	15,6	19,1	14,6	16,6	23,4	100
Mannen	64,0	8,3	13,4	8,5	3,3	1,9	0,7	100
Totaal	43,8	7,1	14,2	12,2	7,2	7,0	8,6	100
Vrouwen in procenten van het totaal per kolom	4,6	24,0	38,1	54,3	70,4	82,6	94,6	100
Aantal beroepen	182	28	31	19	5	6	14	285

a. Verschillen door afronding.

wen binnen beroepen kunnen nader worden bestudeerd aan de hand van tabel 7. De gewijzigde beroepsstructuur kan uit deze tabel worden afgelezen door een vergelijking van de voor elk jaar op de derde regel gegeven verdeling van de totale beroepsbevolking. Zo bevatten de beroepen waarin in 1971 60% of meer van de werkenden vrouw was, in de drie beschouwde jaren respectievelijk 18,3, 20,0 en 22,8% van de totale beroepsbevolking. Voor de beroepen waarin in 1971 meer dan 60% van de werkenden man was, bedroegen deze percentages respectievelijk 70,6, 68,3 en 65,1. Verschuivingen in de beroepsstructuur hebben er blijkbaar toe geleid dat het aandeel van de werkenden in vrouwenberoepen is toegenomen ten opzichte van het aandeel van de werkenden in mannenberoepen. Deze ontwikkelingen lijken met name te lokaliseren bij de beroepen waarin in 1971 van de werkenden respectievelijk meer dan 80% man was en 80% of meer vrouw was.

De gewijzigde aantalsverhoudingen tussen mannen en vrouwen binnen beroepen zijn uit tabel 7 af te leiden door de voor elk jaar op de eerste twee regels vermelde verdelingen te bezien. Zo blijkt het percentage van de vrouwelijke beroepsbevolking dat werkt in beroepen waarin in 1971 meer dan 60% man was, voor de drie beschouwde jaren te zijn toegenomen van 21,1⁸ via 23,6 naar 26,3. Het percentage van de mannelijke beroepsbevolking dat werkt in beroepen waarin in 1971 60% of meer vrouw was, steeg van 4,0 via 4,7 naar 5,9. Dit betekent dat de procentuele stijging van het aandeel van vrouwen in mannenberoepen over de periode 1971-1985 kleiner was dan de procentuele stijging van het aandeel van mannen in vrouwenberoepen, te weten 25 tegen 48.

Segregatie en de groei van de beroepsbevolking

De groei van het aandeel van vrouwen in de totale beroepsbevolking van 26% in 1971 naar 35% in 1985 vloeit voort uit het feit dat de vrouwelijke beroepsbevolking over deze periode groeide met 54%, terwijl de mannelijke beroepsbevolking praktisch constant bleef. De groei van de totale beroepsbevolking bedroeg 14%. Van de groei van de vrouwelijke beroepsbevolking ging 81% naar beroepen

waarin vrouwen waren oververtegenwoordigd en slechts 19% naar beroepen waarin mannen waren oververtegenwoordigd. In de periode 1971-1979 bedroegen deze laatste twee percentages respectievelijk 84 en 16; in de periode 1979-1985 bedroegen zij 76 en 24. Hoewel derhalve nog steeds het overgrote deel van de groei van de vrouwelijke beroepsbevolking terecht komt in beroepen waarin vrouwen zijn oververtegenwoordigd, geschiedt dit in afnemende mate.

In de periode 1971-1985 bleef, zoals gezegd, de omvang van de mannelijke beroepsbevolking praktisch constant. Van 1971 op 1979 was sprake van een groei met 4%; 91% van deze groei ging naar beroepen waarin vrouwen waren oververtegenwoordigd en 9% naar beroepen waarin mannen waren oververtegenwoordigd. Van 1979 op 1985 daalde de mannelijke beroepsbevolking met circa 4%. Deze daling was het saldo van een toeneming met 1% van de mannelijke beroepsbevolking die ging naar beroepen waarin vrouwen waren oververtegenwoordigd en een daling met 5% van de mannelijke beroepsbevolking ten gevolge van vertrek uit beroepen waarin mannen waren oververtegenwoordigd. Deze met betrekking tot de groei van de mannelijke beroepsbevolking geconstateerde ontwikkelingen dragen weliswaar enerzijds bij aan het verminderen van de beroepssegregatie, maar vormen anderzijds een bedreiging van de werkgelegenheidspositie van vrouwen.

Beleid

De beroepssegregatie tussen mannen en vrouwen is onverminderd groot. De resultaten van de uitgevoerde statistische analyses geven aan dat zonder nadere beleidsmaatregelen een doorbreking van deze beroepssegregatie binnen afzienbare termijn niet is te verwachten. Dit valt niet alleen te betreuren vanuit een oogpunt van emancipatie, maar ook vanuit een oogpunt van een zo goed moge-

8. Berekend als: $3,8 + 3,4 + 13,9 = 21,1$

Tabel 8. Segregatie en de groei van de beroepsbevolking

Vrouwen oververtegenwoordigd in 1971	Kenmerken beroepen		Aantal beroepen	Procentuele aandeel in de groei van de vrouwelijke beroepsbevolking	Procentuele aandeel in de groei van de mannelijke beroepsbevolking	Procentuele aandeel in de groei van de totale beroepsbevolking
	Aandeel vrouwen in de beroepsbevolking constant gebleven 1971-1985	Groei beroepsbevolking groter dan de groei van de totale beroepsbevolking, 1971-1985				
ja	neen	ja	22	35,5	272,8	44,2
ja	neen	neen	13	-9,7	-35,7	-10,6
neen	ja	ja	67	14,7	1.193,2	57,8
neen	ja	neen	83	5,3	266,4	33,5
			185	45,9		
ja	ja	ja	22	53,2	607,5	73,5
ja	ja	neen	13	1,8	-159,8	-4,1
neen	neen	ja	30	0,6	393,4	15,0
neen	neen	neen	35	-1,5	-474,0	-18,7
			100	54,1	367,0	65,7
Totaal ^a			285	100	100	100

a. Verschillen door afronding.

lijke allocatie van de produktiefactor arbeid⁹. Als met flexibilisering het doorbreken van starheid wordt bedoeld, dan ligt met betrekking tot de starre scheiding tussen mannen en vrouwenwerk voor de voorstanders van flexibilisering nog een groot werkt terrein braak¹⁰.

Wat nodig is voor de doorbreking van de beroepssegregatie tussen mannen en vrouwen, is een positief actieplan voor de Nederlandse samenleving als geheel. Een positief actieplan is een samenhangend geheel van maatregelen met als doel het verbeteren van de arbeidsmarktpositie van vrouwen binnen een redelijke termijn, waaronder met name het bereiken van evenredige vertegenwoordiging in alle functies¹¹. Van belang is dat sprake is van een samenhangend geheel van maatregelen. Zo is het weinig rendabel wanneer arbeidsorganisaties een adequaat wervings- en selectiebeleid voeren als niet tevens sprake is van een goed loopbaan- en opleidingsbeleid. Juist op nationaal niveau is de samenhang ver te zoeken¹². Enerzijds worden maatregelen genomen die specifiek op het doorbreken van de beroepssegregatie zijn gericht, zoals onderwijs emancipatiebeleid, ondersteuning van experimenten betreffende het werken van vrouwen in mannenberoepen, opheffing van wettelijke verbodsbepalingen voor vrouwen om bepaalde werkzaamheden (bij voorbeeld stuwadoorsarbeid) te verrichten en dergelijke. Anderzijds ontbreken onder meer adequate voorzieningen die vrouwen (en mannen) in staat stellen onbetaalde ouderschapstaken en betaalde beroepstaken te combineren, dat wil zeggen aan elk van beide taken een aanzienlijk deel van hun tijd te besteden. Dit betekent dat vrouwen zich bij hun studie- en beroepskeuze mede laten leiden door de mate waarin het beroep hen belet kind(eren) en betaald werk te combineren c.q. hen belet gemakkelijk te herintreden. Geen wonder dat vrouwen bij uitstek werkzaam blijken te zijn in beroepen waarvan de activiteiten in het verlengde liggen van huishoudelijk-verzorgend werk. Juist daar zal immers de depreciatie van het menselijk kapitaal (en daarmee het negatieve effect op de toekomstige loonvoet) die uitgaat van het onderbreken van de betaalde beroepsloopbaan of het (tijdelijk) in deeltijd werken wegens het verrichten van onbetaalde huishoudelijk-verzorgende taken thuis¹³, relatief gering zijn¹⁴. Dit omdat het werk thuis verwant is aan het werk in de betreffende beroepen. Zolang er derhalve geen sprake

is van adequate voorzieningen op het terrein van ouderschapsverlof en kinderopvang, zal dit rationele element in de beroepskeuze van vrouwen verhinderen dat de genoemde specifieke maatregelen veel zoden aan de dijk zetten¹⁵.

De toekomst lijkt wat dit betreft weinig hoopvol. Het wetsvoorstel ouderschapsverlof¹⁶ heeft als belangrijkste tekortkoming dat het voor ouders geen echte oplossing biedt, doordat de verlofduur slechts een half jaar is. De zorgbehoefte van baby's en peuters waarin het ouderschapsverlof tracht te voorzien, bestaat echter niet gedurende een half jaar, maar gedurende vier jaar¹⁷. Het besluit op te houden met het verrichten van betaalde arbeid, dat vrouwen thans in de meeste gevallen praktisch gedwongen zijn te nemen, wordt nu mogelijk voor de duur van de verlofperiode.

9. C.K.F. Nieuwenburg en J.J. Siegers, Naar een geëmancipeerde arbeidsverdeling (I), *ESB*, 1 juli 1981, blz. 624-625.

10. T. Jaspers, J. Schippers en J. Siegers, Flexibilisering van arbeid en arbeidsvoorwaarden, *Tijdschrift voor Politieke Economie*, 1987, inz. blz. 29-30.

11. Zie bij voorbeeld A. de Jong, A. van Doorne-Huiskes, M. Maan en C. de Olde, *Handleiding voor positieve actie*, Ministerie van Binnenlandse Zaken, Den Haag, 1986, blz. 5.

12. Het doet dan ook nogal inconsequent aan als de overheid van bedrijven wel verwacht dat deze overgaan tot invoering van een samenhangend geheel van maatregelen zonder dat zelf voor de samenleving als geheel te doen; zie Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, *Adviesaanvraag over de nota positieve actieprogramma's voor vrouwen in arbeidssituaties*, Den Haag, 1987.

13. Zie voor een schatting van deze effecten op basis van Nederlandse data L.F.M. Groot, J.J. Schippers en J.J. Siegers, The effect of interruptions and part-time work on women's wage rate: a test of the variable-intensity model, *De Economist*, te verschijnen.

14. Zie ook M.J.R. Key, A. van Mourik en J.J. Siegers, De beroepscheiding tussen mannen en vrouwen naar leeftijd en wekelijkse arbeidsduur, *Sociaal Maandblad Arbeid*, juli/augustus 1986, blz. 536-537.

15. J.J. Siegers, *Arbeidsmarkt en vrouwen*, Inleiding voor het congres "Wie betaalt de vrije keuze? Kinderopvang, emancipatie en werkgelegenheid", OKOA, Amsterdam, 7 december 1987.

16. Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, *Nader voorstel rapport wetsvoorstel ouderschapsverlof* (met wetsvoorstel en advies van de Raad van State), Den Haag, april 1988.

17. C.K.F. Nieuwenburg en J.J. Siegers, Ouderschap en betaalde arbeid, *ESB*, 5 maart 1986; J.J. Siegers, Ouderschap stelt weinig voor, *de Volkskrant*, 5 mei 1988.

de uitgesteld. Maar aan het einde van die periode doen zich toch gedurende 3 à 3,5 jaar weer de oorspronkelijke problemen voor met betrekking tot de combineerbaarheid van taken.

Het kabinet heeft aangekondigd binnenkort te komen met een standpunt over de kinderopvang. Recent werd daarover een tipje van de sluier opgelicht door Rijpma, directeur Jeugdbeleid van het Ministerie van WVC en tevens voorzitter van de ambtelijke werkgroep die het betreffende kabinetsstandpunt voorbereidt¹⁸. Weliswaar zou, onder een aantal restricties¹⁹, het aantal kinderopvangplaatsen in de komende jaren kunnen worden verdrievoudigd, maar in het licht van de bestaande behoefte vormt dit toch niet meer dan een druppel op een gloeiende plaat. Ook door Rijpma wordt erkend dat het aantal kinderen dat aldus kan worden opgevangen niet meer dan 6% vormt van alle 0-4-jarigen en dat de wachtlijsten niet zullen verdwijnen.

Het gevaar bestaat dat het uitblijven van voldoende door de overheid gesubsidieerde gemeenschapscrèches een groei tot gevolg heeft van bedrijfscrèches en van het huren door bedrijven van plaatsen in algemene crèches. Bedrijfs-crèches en soortgelijke regelingen komen naar verwachting eerder tot stand in bedrijven waar veel vrouwen werken. Gegeven de huidige rolverdeling tussen mannen en vrouwen betekent dit dat deze bedrijven relatief aantrekkelijk voor vrouwen worden. Daardoor wordt de al bestaande ongelijkheid in de verdeling van mannen en vrouwen over bedrijven en beroepen nog verder vergroot. Dragen gemeenschapscrèches bij aan de slechting van de beroeps-segregatie, bedrijfscrèches leiden juist tot een versterking ervan²⁰.

Dat van de zijde van de werknemersorganisaties gepleit wordt voor voldoende gemeenschapscrèches, zal niemand verbazen. Bij de werkgevers lijkt echter sprake van een merkwaardige tegenstrijdigheid. Aan de ene kant benadrukken zij in discussies over verbetering van de positie van de vrouw op de arbeidsmarkt dat de overheid moet zorgen voor een goede opleiding van vrouwen en een adequate beroepstoerusting. Aan de andere kant verklaren zij zich fervent tegenstander van uitbreiding door die zelfde overheid van gemeenschapscrèches. In plaats daarvan spenderen zij daar nu zelf geld aan. Als argument tegen uitbreiding van gemeenschapscrèches wordt door de werkgevers gesteld dat dit strijdig is met de wenselijkheid van het terugdringen van het aandeel van de collectieve uitgaven in het nationale inkomen. Dat argument is om twee redenen merkwaardig:

- het argument geldt naar analogie voor het eerstgenoemde aspect van opleiding en beroepstoerusting, maar wordt daar door de werkgevers niet gehanteerd;
- gemakkelijk kan worden aangetoond dat gemeenschapscrèches per saldo het aandeel van de collectieve uitgaven in het nationale inkomen verkleinen in plaats van vergroten²¹.

Kortom, bij het streven naar gemeenschapscrèches in plaats van bedrijfscrèches gaan emancipatie- en werkgeversbelang hand in hand.

Het ook in de politieke sfeer gehanteerde argument dat uitbreiding van gemeenschapscrèches financieel gezien niet tot nauwelijks mogelijk is, is nog eens extra in een merkwaardig daglicht komen te staan, nu het CDA recent heeft laten weten de kinderbijslag te willen verdubbelen, dat wil zeggen te willen verhogen met niet minder dan 5,5 à 6 miljard gulden²².

Samenvatting en conclusies

Op basis van een analyse van de gegevens van de volkstelling 1971 en de arbeidskrachtentellingen uit 1979 en 1985 kan worden vastgesteld dat in Nederland sprake is van een grote ongelijkheid in de verdeling van respectievelijk de mannelijke en de vrouwelijke beroepsbevolking over beroepen.

Van grote veranderingen in de beroepssegregatie is ook in de recente periode 1979-1985 geen sprake geweest. Nog steeds gaat het overgrote deel van de groei van de vrouwelijke beroepsbevolking naar beroepen waarin vrouwen zijn oververtegenwoordigd, al geschiedt dit in afnemende mate. En nog steeds geldt voor de ontwikkelingen in de omvang van de mannelijke beroepsbevolking dat zij zowel bijdragen aan het verminderen van de beroepssegregatie als een bedreiging vormen van de werkgelegenheidspositie van vrouwen. De voortgaande stijging van de segregatie-index S geeft aan dat sprake is van een voortgaande toeneming van de krachtsinspanning die nodig is om de scheiding tussen mannen- en vrouwenberoepen te elimineren.

Wat nodig is voor de doorbreking van de beroepssegregatie tussen mannen en vrouwen is een positief actieplan voor de Nederlandse samenleving als geheel. Specifiek op de doorbreking van de beroepssegregatie gerichte maatregelen hebben slechts dan het beoogde rendement wanneer zij in een dergelijk plan zijn ingebed. Juist ook met het oog op het slechten van de beroepscheiding dienen een goede ouderschapsverlofregeling en voldoende gemeenschapscrèches van dit plan deel uit te maken.

**Aad van Mourik
Jacques Siegers**

18. Aantal kinderopvangplaatsen kan worden verdrievoudigd, *Staatscourant*, 26 april 1988, blz. 4.

19. Medefinanciering door gemeenten en werkgevers, uitbreiding van het Investeringsplan jongeren-bouwen-voor-jongeren.

20. Zie voor deze en andere nadelen van bedrijfscrèches J.J. Siegers, *Bedrijfscrèche onttaardt in opklapbedje*, *de Volkskrant*, 16 december 1987.

21. J.J. Siegers, Door de overheid gesubsidieerde kinderdagverblijven. Kosten en baten, *Demos*, maart 1988.

22. *de Volkskrant*, 5 mei 1988.

23. Zie ook J.J. Siegers, Classificerend beleid en arbeid: het onderscheid naar sekse, in: J.W. de Beus en J.A.A. van Doorn (red.), *De geconstrueerde samenleving*, Jaarboek 1986, Beleid en Maatschappij, Meppel, 1986, blz. 87; alsmede P.S.A. Renaud en J.J. Siegers, Income and substitution effects in family labour supply, *De Economist*, 1984, blz. 363 en J.M. Bekkering en J.J. Siegers, Het effect van een basisinkomen op het arbeidsaanbod, in: J.J. Siegers (red.), *Het aanbod van arbeid door vrouwen in Nederland*, Sociaal en Cultureel Planbureau, Rijswijk, 1985.